

Darius Dzikas

EVALUATING POLICE ACCOUNTABILITY AND CITIZEN RIGHTS IN WAR CONTEXTS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF LATVIA, LITHUANIA AND UKRAINE

Scientific supervisor of the Doctoral Thesis:
Dr.iur. Vladas Tumalavičius (Turība University)

The author: **Darius Dzikas**
Science Doctor (Ph.D.) in Social Sciences
The sub-branch: Police Law

Relevance of the topic. The protection of human and civil rights, as well as accountability for law enforcement in times of armed conflict and hybrid warfare, is of utmost importance in the modern world. The rapid militarization of civil society, increasing levels of violence, growing power of law enforcement agencies, and curfews significantly impact the rights and freedoms of individuals, presenting new challenges for democratic governance. These challenges include the potential for abuse of power, selective law enforcement, and a weakening of public trust in government institutions. Police forces play a crucial role in maintaining internal security and public order. They must remain vigilant in facing actual security threats while maintaining their legal rights and ethical accountability to the citizens they serve.

Balancing security concerns with the protection of fundamental human rights during times of armed conflict is a complex and frequently debated issue. Law enforcement authorities, often under pressure to act quickly in crisis situations, may deviate from standard procedures, restrict access to justice, and compromise transparency and accountability. In such circumstances, effective oversight of police conduct and the presence of robust institutional mechanisms for accountability, both within and outside law enforcement structures, are essential. Equally crucial is the role of civil society in safeguarding democratic principles, rule of law, and reinforcing public confidence in the policing system.

Focus of the study. The primary concern of this research is the operation of police forces in situations where national security is at risk due to armed conflict. Special attention is given to the case of Ukraine, where prolonged conflict has underscored the importance of balancing rapid police response with adherence to democratic principles and legal safeguards. Ukraine faces numerous challenges,

including the need to adjust its legal framework to wartime conditions, ongoing transformations within its police structures, and human rights considerations during martial law.

Latvia and Lithuania, while not directly involved in armed conflict, are located close to potential threat zones. Both countries are working to enhance internal security and modernize their law enforcement agencies while ensuring compliance with international human rights standards. Their experiences of rebuilding democratic institutions after the disintegration of the USSR and integrating into the EU offer valuable lessons – both positive and negative – in comparison to Ukraine's practices.

Although the historical evolution of the three countries differs, all three aim to reinforce the rule of law, uphold European public administration standards, and protect human dignity and civil liberties. Therefore, they offer relevant case studies for examining police accountability and human rights protection in the face of real or prospective military threats.

This research aims to analyze human rights policies and the broader political developments in times of war through the lens of police accountability. By doing so, it seeks to explore the establishment of effective mechanisms to prevent post-nomination abuse, ensure transparency in police operations, and protect citizens' rights in case of violations. The involvement of independent human rights organizations, media, and international bodies in monitoring police activities provides a more comprehensive understanding of wartime democratic control over security forces.

Research objectives. A comparative analysis of law enforcement accountability and civil rights protection in Ukraine, Latvia, and Lithuania in the context of military challenges will not only identify differences and trends but also propose recommendations for improving legal frameworks, management practices, and transition strategies for police agencies during national security crises. This research is practical and valuable for both the academic community and policymakers working on human rights protection during wartime.

Connection with scientific programs and research priorities. This study contributes to interdisciplinary research in law, security studies, political science, and sociology, particularly regarding the role of state institutions in safeguarding civil rights in times of crisis. It addresses the operational characteristics and challenges of law enforcement agencies in armed conflicts and the importance of civil society as a democratic control instrument. Furthermore, it aligns with the research agendas of international organizations such as the Council of Europe, the OSCE, and the European Commission, which support research on human rights, good governance, security, and police reform. The findings will also be relevant to efforts aimed at improving legal and management practices in post-Soviet states with European aspirations.

Object of the research. The interaction between law enforcement institutions, governmental authorities, and civil society in the context of armed conflict and martial law. Specifically, it focuses on how these interactions influence police accountability and the protection of human rights during times of crisis, such as armed conflict or national security threats.

Purpose and objectives of the Doctoral Thesis. *The aim* of this study is to systematically analyze police accountability and civil rights protection during armed conflict and martial law, using Ukraine, Latvia, and Lithuania as case studies. The focus is on successful practices within law enforcement agencies during emergencies, as well as the mechanisms for interaction between police, state institutions, and civil society (including international organizations) that can prevent abuse of power and human rights violations.

The specific objectives of the research are as follows:

- (1) to examine the evolution of police management strategies during military crises and their impact on public trust;
- (2) to explore the structural transformations within Ukrainian law enforcement agencies in response to shifting security threats and how these changes affect public perceptions of the police;

- (3) to conduct a comparative analysis of policing reforms in Ukraine, Latvia, and Lithuania, with particular attention to their adherence to national and international human rights standards;
- (4) to investigate mechanisms of oversight and control over police conduct during wartime, taking into account institutional reforms, the role of civil society, and the involvement of independent monitoring bodies;
- (5) to analyze the balance between national security and individual rights protection in Ukraine, Latvia, and Lithuania during periods of military instability;
- (6) to assess public trust in the police during and after conflict, focusing on the role of legal reforms, socio-economic factors, and regional disparities;
- (7) to evaluate the impact of media and public opinion on the perception of police activities during wartime.

Methods used in the Doctoral Thesis. This dissertation is based on analytical methods and the examination of legal acts, policy planning documents, and academic literature. It investigates the concept of public order and police accountability in the context of military operations and crises, addressing both theoretical and practical aspects of security, public trust, and human rights. Particular attention is paid to the influence of globalization, institutional reforms, and transparency on the security environment of civil society and the mechanisms of democratic oversight. The choice of research methods reflects the interdisciplinary nature of the topic and the need to analyze both legal and socio-political processes within the context of armed conflict and post-war reconstruction. The integration of general scientific, specialized legal, comparative, and sociological approaches ensures analytical depth and objectivity.

The comparative method was employed to analyze changes in legal frameworks and policy planning documents, as well as to evaluate different scientific perspectives and practical experiences from several countries. This comparative analysis enabled the development of policy recommendations aimed at improving the legal framework.

The systemic document analysis method was used to examine various sources that directly or indirectly regulate public safety and police activities, including Lithuanian, Latvian, and Ukrainian legal documents, foreign academic literature, statistical data, and other relevant sources. This method allowed for a comprehensive assessment of the research problem by linking doctrinal ideas, legal norms, and law enforcement trends. It also facilitated the identification of how public safety is regulated by police during crises and martial law, what problems are highlighted in the literature, and how statistical data reflect the social reality addressed in this study.

The grammatical method of interpretation helped clarify the meaning of legal norms by analyzing their syntactic structure, terminology, and internal relationships. Following this, a systematic method of interpretation was used to evaluate the interdependence between legal norms and their context within the broader legal system.

The historical method of interpretation was applied to determine the original legislative intent behind certain legal norms and to trace the evolution of socio-legal relations that led to the need for order and public safety. This method was also used to assess changes in public trust toward police and state institutions during crisis situations and martial law, as well as the evolving roles of national and local authorities in ensuring security and public order.

The teleological method was used to interpret legal acts by revealing the objectives behind their adoption and evaluating the significance and intended outcomes of specific legal norms.

Overall, the use of both **quantitative and qualitative research methods** provided a comprehensive understanding of the role and functioning of the police during wartime, as well as the key factors influencing police accountability and public trust in Latvia, Lithuania, and Ukraine.

Scientific novelty and practical significance. This research introduces an *interdisciplinary (law, sociological and political)* and *comparative* study of police accountability and the protection of civil

rights in wartime, focusing on the experiences of Latvia, Lithuania and Ukraine. The findings contribute to a better understanding of the relationship between security sector reforms, police-civil society interaction, and the maintenance of democratic control during armed conflict. The results have practical significance for developing legal regulations, improving police oversight mechanisms, and fostering public trust in law enforcement during emergencies, particularly in post-Soviet states with European integration aspirations.

Structure of the Doctoral Thesis. The doctoral thesis structure has been chosen with allowance for the object of the dissertation work, its objective, and tasks. The main parts of the work include introduction, a survey of the research and methodology, presentational part consisting of four chapters. At the end of the dissertation the formulated conclusions and practical findings and a list of references.

Chapter 1 explores how police agencies, particularly in Ukraine, have adjusted their structures and management strategies in response to military aggression. It analyzes how these transformations – such as revisions to organizational responsibilities, crisis response tactics, and enhanced coordination with military units – affect public trust. Comparative insights from Latvia and Lithuania provide context for how different systems address similar challenges, with emphasis on the legal and ethical obligations under international human rights law.

Chapter 2 focusing on mechanisms for ensuring police accountability during armed conflict, this chapter examines internal and external oversight systems. It evaluates how wartime conditions complicate democratic control over law enforcement, and how Latvia and Lithuania's models of transparency, legal safeguards, and civil society engagement may offer adaptive solutions for Ukraine. It also addresses the critical balance between national security imperatives and fundamental citizen rights.

Chapter 3 investigates how legal and institutional reforms influence public confidence in law enforcement. It examines regulatory changes, anti-corruption efforts, digitalization, and staffing practices in Ukraine, Latvia, and Lithuania. The chapter also considers how socio-economic factors – such as education levels, regional disparities, and access to legal aid – affect public attitudes toward police, especially during and after conflict.

Chapter 4 analyzes the role of community-oriented policing in fostering trust, particularly in conflict and post-conflict environments. It explores communication strategies, media influence, and civil society partnerships in shaping public perception. Successful models from the Baltic States are compared with evolving practices in Ukraine, emphasizing transparency, participatory governance, and the importance of proactive police communication.

Conclusions

1. Evolution of police management strategies and public trust. The study confirms that police institutions in Ukraine, Latvia, and Lithuania have undergone critical transformations in their management strategies in response to military crises. These changes – primarily technical and organizational – have allowed for basic continuity in policing functions. However, public trust is not achieved through structural shifts alone. It also depends on transparency, consistent communication, and demonstrable adherence to public service values. Effective management during war requires a dual focus: operational efficiency and legitimacy in the eyes of the population.

2. Structural transformations in Ukraine. Ukrainian law enforcement has experienced substantial organizational restructuring due to security threats, including the establishment of decentralized units and collaboration with local volunteer groups. Positive outcomes are evident in regions where reforms were implemented locally and were community-oriented. These transformations, though uneven across the country, have increased public engagement and improved the image of police forces in affected areas. Nevertheless, challenges remain in terms of consistency and long-term sustainability.

3. Comparative analysis of reforms and human rights standards. While all three countries have implemented police reforms, Latvia and Lithuania have been more consistent in aligning their practices with national and international human rights standards. These include institutional safeguards, legal protections, and citizen-oriented policies. In contrast, Ukraine's efforts, although improving, are often hampered by wartime constraints, regional disparities, and political instability. A clear need remains to harmonize reform strategies with international norms and to ensure civilian oversight, particularly during emergency governance.

4. Oversight and control mechanisms. All three countries have introduced institutional oversight bodies; however, their development and effectiveness vary significantly. Latvia and Lithuania benefit from mature, independent mechanisms that facilitate accountability and enhance public trust. Ukraine's oversight system, while evolving, lacks sufficient transparency and citizen involvement. Strengthening independent monitoring institutions, broadening civil society participation, and creating accessible complaint channels are essential for Ukraine to close the gap.

5. Balancing national security and individual rights. A recurring theme in the study is the inherent tension between maintaining national security and upholding individual rights. This dilemma becomes particularly acute in conflict settings, where emergency powers may overshadow civil liberties. The research shows that excessive policing, without adequate legal safeguards, risks violating fundamental rights and eroding public confidence. Striking a balance requires continuous judicial oversight, a clear legal framework, and regular evaluations of police actions in wartime.

6. Public trust and legal reform. Public trust in law enforcement during and after conflict is influenced by several factors, including legal clarity, socio-economic stability, and regional implementation of reforms. In Latvia and Lithuania, steady progress in legal reform and rights-based policing has yielded higher levels of trust. Ukraine, while making notable progress, must ensure that legislative efforts are not only well-intentioned but also effectively implemented at all administrative levels, especially in conflict-prone regions.

7. Impact of media and public opinion. Media and public communication play a crucial role in shaping perceptions of the police. Latvia and Lithuania have leveraged traditional and digital media to portray law enforcement as transparent and accountable. Ukraine, meanwhile, has made increasing use of digital platforms and social media for real-time citizen engagement. However, public responsiveness, especially in terms of addressing feedback and complaints, must be strengthened to reinforce the credibility of these initiatives.

This research confirms that the successful adaptation of law enforcement to wartime conditions requires more than reactive restructuring. It necessitates a comprehensive, rights-based approach grounded in transparency, community cooperation, and independent oversight. Latvia and Lithuania provide instructive examples of institutional resilience and rights-based policing, which Ukraine can adopt and tailor to its complex wartime context. Continued reform efforts in Ukraine – supported by legal harmonization, public participation, and media engagement – are vital for restoring public trust and ensuring the long-term legitimacy of law enforcement institutions in post-conflict society.

Recommendations

The findings of this thesis lead to a set of practical recommendations aimed at enhancing the effectiveness of the police accountability system, strengthening human rights guarantees, and improving law enforcement practices during states of emergency or martial law. These proposals focus on the legislative changes needed to ensure better transparency, human rights protection, and law enforcement effectiveness under extreme conditions.

UKRAINE: Strengthening Police Accountability and Human Rights Protection

1. Establish an independent oversight body for police actions.

Draft Amendment to the Law of Ukraine “On the National Police” – Article 18.

Current Article 18 (summary):

“Outlines general rights and duties of police officers during normal and extraordinary situations”.

Proposed revised wording of Article 18 (new version):

Article 18. Actions of police under special legal regimes (amended).

(1) During martial law, a state of emergency, or other special legal regimes, police officers shall act strictly within the framework of the Constitution of Ukraine, this Law, and international treaties ratified by Ukraine concerning human rights and humanitarian law.

(2) The National Police shall ensure that all operations involving civilians are based on the principles of legality, necessity, and proportionality. Any use of force shall be duly documented, and access to independent human rights monitors shall be provided.

(3) The Parliamentary Commissioner for Human Rights (Ombudsman) shall be granted the right to conduct unscheduled visits to police institutions and temporary detention facilities during special legal regimes.

(4) The Ministry of Internal Affairs shall develop and maintain crisis communication protocols and digital monitoring systems for real-time reporting, documentation, and oversight of police conduct.

Justification: The establishment of such an oversight body would align with Ukraine’s commitment to transparency and accountability in law enforcement, as outlined in the Overarching Strategic Plan for Law Enforcement Reform (2023–2027).

2. Enhance whistleblower protection and incentives

Draft Amendment to the Law of Ukraine “On Corruption Prevention” – Article 53.

Current content of Article 53 (summarized):

“Establishes the rights and protection of whistleblowers who report corruption-related offenses”.

Proposed revised wording of Article 53 (amended):

Article 53. Protection of whistleblowers and encouragement mechanisms (amended)

(1) A whistleblower shall be any individual who, in good faith, reports information about a corruption-related offense or serious misconduct committed by a public official, including members of law enforcement agencies.

(2) Whistleblowers shall be granted the following safeguards:

- Legal immunity from disciplinary, civil, or criminal liability related to the report;
- Protection from dismissal, demotion, harassment, or other forms of retaliation;
- The right to request anonymity and confidentiality, as managed by the National Agency on Corruption Prevention (NACP).

(3) In cases where a whistleblower’s report leads to the discovery of serious misconduct or a criminal offense, the whistleblower may be eligible for a financial reward of up to 10 percent of the recovered funds or assessed damage, in accordance with procedures established by the Cabinet of Ministers.

(4) Law enforcement agencies shall not have the right to initiate disciplinary proceedings or investigative actions against whistleblowers without prior review and authorization by the NACP or the Prosecutor General’s Office.

(5) The NACP shall maintain a national whistleblower registry (with respect for confidentiality) and prepare an annual report on whistleblower protection measures and outcomes.

Justification: Recent initiatives, such as the introduction of monetary rewards for whistleblowers, demonstrate Ukraine’s commitment to combating corruption and promoting accountability within law enforcement agencies.

3. Develop and implement crisis communication protocols

Draft Amendment to the Law of Ukraine “On Civil Protection” – Article 31.

Current content of Article 31 (summarized):

“Outlines the duties of executive bodies and local authorities in managing civil protection during emergencies”.

Proposed revised wording of Article 31 (amended):

Article 31. Duties of executive authorities and local self-government bodies in the field of civil protection (amended)

(1) Executive authorities and local self-government bodies shall ensure the coordination and functioning of the civil protection system, including planning, prevention, response, and recovery in emergency situations.

(2) The National Police of Ukraine, in coordination with the State Emergency Service and the Ministry of Internal Affairs, shall develop and implement standardized crisis communication protocols for use during states of emergency, martial law, or large-scale public threats.

(3) These protocols shall:

- Define communication responsibilities at each level of the police structure;
- Establish procedures for timely dissemination of accurate and verified information to the public;
- Utilize digital platforms, including official websites, social media, and emergency alert systems, to provide real-time updates;
- Include multilingual access where relevant and ensure accessibility for persons with disabilities.

(4) The Ministry of Internal Affairs shall monitor compliance with these communication protocols and submit annual reports to the Cabinet of Ministers and the Verkhovna Rada on their implementation and effectiveness.

Justification: Effective communication is crucial for maintaining public trust and cooperation during crises. Establishing clear communication protocols will enhance transparency and reduce the potential for misunderstandings.

LATVIA: Strengthening Police Accountability and Investigative Effectiveness

1. Strengthen independent investigative mechanisms

Draft Amendment to the “Law of the Republic of Latvia on the State Police” – Section 7.

Current wording of Section 7 (simplified):

“The State Police shall perform investigative functions and cooperate with other institutions in maintaining public order and security.”

Proposed revised wording of Section 7 (new version):

Section 7. Functions of the state police (amended)

(1) The State Police shall perform preventive, operative, and investigative functions to ensure public order, protect individuals and property, and prevent and investigate criminal offenses.

(2) Allegations of police misconduct, including those involving high-ranking officers or criminal acts committed by members of the police force, shall be investigated independently by the Internal Security Bureau (ISB), which shall act autonomously and without interference from the State Police or Ministry of the Interior.

(3) The Internal Security Bureau shall have unrestricted access to documentation, evidence, and personnel necessary for the effective execution of its mandate.

(4) The ISB shall report its findings to the Prosecutor General's Office and to the Parliamentary Committee on Human Rights and Public Affairs. Summary findings may be published, excluding information that compromises ongoing investigations or personal data protection.

Justification: The ISB's role in investigating police misconduct has been recognized as a critical component of ensuring accountability within Latvia's law enforcement agencies.

2. Address conflicts of interest in internal investigations

Draft Amendment to the "Law of the Republic of Latvia on the State Police" – Article 8.

Current content of Article 8 (summarized):

"Describes internal disciplinary and investigative procedures within the police structure."

Proposed new wording of Article 8 (amended):

Article 8. Internal investigations and disciplinary proceedings (amended)

(1) Internal investigations concerning police misconduct shall be conducted in accordance with the principles of legality, impartiality, and transparency.

(2) A police officer may not participate in the investigation of a case involving a colleague from the same structural unit or involving a superior or subordinate, if such participation creates a risk of partiality, bias, or conflict of interest.

(3) In all cases involving serious misconduct, the investigation shall be referred to the Internal Security Bureau (Iekšējās drošības birojs), which shall act independently of the police chain of command.

(4) The procedures and criteria for identifying conflicts of interest and reassigning investigations shall be regulated by the Cabinet of Ministers.

Justification: Independent investigations are essential for maintaining public confidence in law enforcement agencies and ensuring impartiality in the handling of complaints.

3. Standardize training and professional development

Draft Amendment to the "Law of the Republic of Latvia on the State Police" – Article 6.

Current content of Article 6 (summarized):

"Outlines general duties and obligations of police officers".

Proposed new wording of Article 6 (amended):

Article 6. Duties and obligations of the police (amended)

(1) In the performance of their duties, police officers shall respect and protect the rights and freedoms of individuals, maintain public order, prevent and investigate criminal offenses, and assist in emergency situations as required by law.

(2) The State Police shall ensure that all officers, regardless of rank or assignment, undergo standardized and mandatory training programs on a regular basis. These programs shall include, but not be limited to:

- Fundamentals of human rights and their protection under national and international law;
- Ethical standards in police work and mechanisms for accountability;
- Crisis management, including communication, de-escalation, and use-of-force protocols in high-risk situations.

(3) The Ministry of the Interior shall approve and supervise the implementation of such training programs, and shall publish annual reports on training participation and outcomes.

Justification: Regular and comprehensive training ensures that officers are equipped to handle complex situations while upholding human rights and ethical standards.

LITHUANIA: Strengthening Police Accountability and Human Rights Protection

1. Enhance public oversight of police activities.

Draft Amendment to the Law on the Police of the Republic of Lithuania – Article 6.

Current Article 6 (summary):

“Defines police functions: public order protection, crime prevention, assistance to individuals, etc”.

Proposed revised wording of Article 6 (new version):

Article 6. Functions of the Police (amended)

(1) The police shall ensure public order and safety, protect the life, health, rights and freedoms of individuals, prevent and investigate criminal offenses and administrative violations, and assist persons in cases prescribed by law.

(2) During a state of emergency or martial law, the police shall act in accordance with the principles of legality, necessity, proportionality, and respect for fundamental human rights. All police actions must be documented, and access to independent oversight mechanisms shall be ensured.

(3) The Police Department, in cooperation with the Seimas Ombudsperson’s Office and the Public Oversight Commission, shall provide regular reports on the legality of police actions taken during extraordinary legal regimes.

(4) The Ministry of the Interior shall adopt guidelines for crisis communication and training programs aimed at improving human rights protection and police accountability under emergency conditions.

Justification: Public oversight is a fundamental aspect of democratic policing, ensuring that law enforcement agencies remain accountable to the communities they serve.

2. Implement digital tools for transparency

Draft Amendment to the “Law of the Republic of Lithuania on the Police” – Article 14.

Current content of Article 14 (summarized):

“Describes the duties of police officers when interacting with individuals, including use of force, identity verification, and proper behavior”.

Proposed new wording of Article 14 (amended):

Article 14. Interaction Between Police Officers and the Public (amended)

(1) Police officers, in performing their duties, shall act in accordance with the principles of legality, proportionality, respect for human dignity, and transparency.

(2) In all interactions with members of the public during police checks, stops, detentions, or use of force, officers shall be equipped with and use body-worn cameras or equivalent digital recording tools to ensure objective documentation of events.

(3) The data collected from these devices shall be stored, processed, and accessed in accordance with the Law on Personal Data Protection, and may be used as evidence in administrative or criminal proceedings, as well as for the evaluation of officer conduct.

(4) The Police Department under the Ministry of the Interior shall establish the technical requirements, operational procedures, data retention periods, and access rules related to the use of such recording equipment.

(5) In cases where the use of body-worn cameras is not possible due to technical or security reasons, officers must provide a written explanation immediately following the incident.

Justification: The use of digital tools enhances transparency, provides objective evidence in cases of disputes, and promotes accountability within law enforcement agencies.

3. Strengthen legal framework for human rights protection

Draft Amendment to the “Law of the Republic of Lithuania on the Police” – Article 6

Current content of Article 6 (summarized):

“Defines the general functions and principles of police activity.

Proposed new wording of Article 6 (amended):

Article 6. Principles of Police Activities and Human Rights Compliance (amended)

(1) Police activities shall be carried out in accordance with the Constitution of the Republic of Lithuania, laws and other legal acts, as well as ratified international treaties.

(2) The police must, in all circumstances, respect and protect human rights and fundamental freedoms as enshrined in the European Convention on Human Rights, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the International Covenant on Civil and Political Rights, and other binding international instruments.

(3) During a state of emergency or martial law, police actions must comply with the principles of legality, necessity, and proportionality, and may be restricted only to the extent strictly required by the situation, in line with applicable derogation provisions under international law.

(4) The Police Department shall ensure that police officers receive ongoing training on international human rights obligations, and shall develop internal guidelines to ensure compliance during emergency legal regimes.

Justification: Aligning national legislation with international human rights standards reinforces the commitment to protecting individuals' rights and freedoms, even during exceptional circumstances.

These recommendations, along with the specific legislative amendments proposed for Ukraine, Latvia and Lithuania are aimed at enhancing police accountability, protecting human rights, and improving law enforcement practices during states of emergency or martial law. Implementing these changes will contribute to building public trust, ensuring effective policing, and aligning national practices with international standards, particularly in the context of wartime and crisis management.

POLICIJAS ATBILDĪBA UN PILSONU TIESĪBAS KARADARBĪBAS APSTĀKĻOS: SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE LATVIJĀ, LIETUVĀ UN UKRAINĀ

Promocijas darba zinātniskais vadītājs:

Dr.iur. **Vladas Tumalavičius** (Biznesa augstskola Turība)

Tēmas aktualitāte. Cilvēktiesību un pilsoņu tiesību aizsardzība, kā arī tiesībsargājošo iestāžu atbildība bruņotu konfliktu un hibrīdkaru apstākļos mūsdienu pasaulē ir ārkārtīgi svarīga. Strauja civilās sabiedrības militarizācija, pieaugošs vardarbības līmenis, pieaugoša tiesībsargājošo iestāžu vara un komandantstundu ieviešana būtiski ietekmē cilvēku tiesības un brīvības, radot jaunus izaicinājumus demokrātiskai pārvaldībai. Šie izaicinājumi ietver varas ļaunprātīgas izmantošanas risku, selektīvu likuma piemērošanu un sabiedrības uzticības vājināšanos valsts institūcijām. Policijai ir būtiska loma iekšējās drošības un sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Tām jāpaliek modrām, saskaroties ar reāliem drošības draudiem, vienlaikus ievērojot likuma normas un ētisko atbildību sabiedrības priekšā.

Drošības interešu un cilvēktiesību aizsardzības līdzsvarošana bruņota konflikta laikā ir sarežģīts un bieži diskutēts jautājums. Tiesībsargājošās iestādes, bieži rīkojoties krīzes apstākļos, var novirzīties no standarta procedūrām, ierobežot piekļuvi tiesu sistēmai un apdraudēt caurskatāmību un atbildību. Šādos apstākļos ir būtiski nodrošināt efektīvu policijas darbības uzraudzību un spēcīgus institucionālos mehānismus, kas nodrošina atbildību gan iestāžu iekšienē, gan ārpus tām. Ne mazāk svarīga ir arī pilsoniskās sabiedrības loma demokrātisko principu un tiesiskuma aizsardzībā, kā arī sabiedrības uzticības stiprināšanā policijai.

Pētījuma fokuss. Šī pētījuma galvenais jautājums ir policijas spēku darbība apstākļos, kad nacionālā drošība ir apdraudēta bruņota konflikta dēļ. Īpaša uzmanība tiek pievērsta Ukrainas gadījumam,

kur ilgstošais konflikts ir izgaismojis nepieciešamību sabalansēt ātru policijas reakciju ar demokrātisko principu un juridisko garantiju ievērošanu. Ukraina saskaras ar dažādiem izaicinājumiem, tostarp ar nepieciešamību pielāgot savu tiesisko regulējumu kara apstākļiem, pastāvīgām policijas struktūru pārmaiņām un cilvēktiesību ievērošanu kara stāvokļa laikā.

Latvija un Lietuva, lai gan tieši neiesaistās bruņotā konfliktā, atrodas tuvu potenciāliem apdraudējuma reģioniem. Abas valstis strādā pie iekšējās drošības stiprināšanas un tiesībsargājošo iestāžu modernizācijas, vienlaikus nodrošinot atbilstību starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. To pieredze demokrātisko institūciju atjaunošanā pēc PSRS sabrukuma un integrācijā Eiropas Savienībā piedāvā vērtīgas – gan pozitīvas, gan negatīvas – mācības salīdzinājumā ar Ukrainas praksi.

Lai arī šo trīs valstu vēsturiskā attīstība atšķiras, tās visas cenšas stiprināt tiesiskumu, ievērot Eiropas pārvaldības standartus un aizsargāt cilvēka cieņu un pilsoniskās brīvības. Tāpēc tās kalpo kā nozīmīgi gadījumpētījumi, pētot policijas atbildību un cilvēktiesību aizsardzību reālu vai potenciālu militāro draudu kontekstā.

Šī pētījuma mērķis ir analizēt cilvēktiesību politiku un plašākas politiskās norises kara laikā, raugoties caur policijas atbildības prizmu. Tā mērķis ir izpētīt efektīvu mehānismu izveidi, kas novērš varas ļaunprātīgu izmantošanu pēc iecelšanas amatā, nodrošina caurskatāmību policijas darbībā un aizsargā pilsoņu tiesības pārkāpumu gadījumā. Neatkarīgu cilvēktiesību organizāciju, mediju un starptautisko institūciju līdzdalība policijas uzraudzībā sniedz visaptverošāku izpratni par demokrātisko kontroli pār drošības struktūrām kara apstākļos.

Pētījuma mērķi. Tiesībsargājošo iestāžu atbildības un pilsoņu tiesību aizsardzības salīdzinošā analīze Ukrainā, Latvijā un Lietuvā militāro izaicinājumu kontekstā ļaus ne tikai identificēt atšķirības un tendences, bet arī piedāvāt ieteikumus tiesiskā regulējuma, pārvaldības prakses un pārejas stratēģiju uzlabošanai policijas struktūrās nacionālās drošības krīžu laikā. Šis pētījums ir praktiski nozīmīgs gan akadēmiskajai sabiedrībai, gan politikas veidotājiem, kas strādā pie cilvēktiesību aizsardzības kara apstākļos.

Saites ar zinātniskajām programmām un pētniecības prioritātēm. Šis pētījums veicina starpdisciplināru pētniecību tiesību zinātnē, drošības pētījumos, politikas zinātnē un socioloģijā, īpaši attiecībā uz valsts institūciju lomu pilsoņu tiesību aizsardzībā krīzes laikā. Tas aplūko tiesībsargājošo iestāžu darbības raksturu un izaicinājumus bruņotu konfliktu laikā, kā arī pilsoniskās sabiedrības nozīmi kā demokrātiskās kontroles instrumentu. Papildus tam tas saskan ar starptautisko organizāciju, piemēram, Eiropas Padomes, EDSO un Eiropas Komisijas, pētniecības programmām, kas atbalsta cilvēktiesību, labas pārvaldības, drošības un policijas reformas pētniecību. Pētījuma rezultāti būs nozīmīgi arī centienos uzlabot tiesisko un pārvaldības praksi bijušajās PSRS valstīs ar Eiropas integrācijas ambīcijām.

Pētījuma objekts. Šī pētījuma objekts ir tiesībsargājošo iestāžu, valsts varas iestāžu un pilsoniskās sabiedrības mijiedarbība bruņota konflikta un kara stāvokļa apstākļos. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tam, kā šīs mijiedarbības ietekmē policijas atbildību un cilvēktiesību aizsardzību krīzes laikā, piemēram, bruņota konflikta vai nacionālās drošības apdraudējuma gadījumos.

Promocijas darba mērķis un uzdevumi. Šī pētījuma mērķis ir sistemātiski analizēt policijas atbildību un pilsoņu tiesību aizsardzību bruņota konflikta un kara stāvokļa laikā, izmantojot Ukrainas, Latvijas un Lietuvas gadījumu izpēti. Uzņēmums koncentrējas uz veiksmīgām praksēm tiesībsargājošajās iestādēs ārkārtas situācijās, kā arī uz mijiedarbības mehānismiem starp policiju, valsts institūcijām un pilsonisko sabiedrību (ieskaitot starptautiskās organizācijas), kas var novērst varas ļaunprātīgu izmantošanu un cilvēktiesību pārkāpumus.

Specifiskie pētījuma uzdevumi ir šādi:

- 1) izpētīt policijas vadības stratēģiju attīstību militāro krīžu laikā un to ietekmi uz sabiedrisko uzticību;

- 2) izpētīt strukturālās pārmaiņas Ukrainas tiesībsargājošajās iestādēs reaģējot uz mainīgiem drošības apdraudējumiem un to ietekmi uz sabiedrisko uztveri par policiju;
- 3) veikt salīdzinošu analīzi par policijas reformām Ukrainā, Latvijā un Lietuvā, īpaši pievēršot uzmanību to atbilstībai nacionālajiem un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem;
- 4) izpētīt uzraudzības un kontroles mehānismus pār policijas darbību kara laikā, ņemot vērā institucionālās reformas, pilsoniskās sabiedrības lomu un neatkarīgu uzraudzības institūciju līdzdalību;
- 5) analizēt līdzsvaru starp nacionālo drošību un individuālo tiesību aizsardzību Ukrainā, Latvijā un Lietuvā militārās nestabilitātes periodos;
- 6) novērtēt sabiedrisko uzticību policijai kara laikā un pēc tā, koncentrējoties uz tiesisko reformu, sociāli ekonomisko faktoru un reģionālo atšķirību ietekmi;
- 7) novērtēt mediju un sabiedriskās domas ietekmi uz policijas darbības uztveri kara laikā.

Promocijas darba izmantotās metodes. Šīs promocijas darbs balstās uz analītiskajām metodēm un tiesību aktu, politikas plānošanas dokumentu un akadēmiskās literatūras izpēti. Tā pēta sabiedriskās kārtības un policijas atbildības jēdzienus militāro operāciju un krīžu kontekstā, aplūkojot gan teorētiskos, gan praktiskos aspektus attiecībā uz drošību, sabiedrisko uzticību un cilvēktiesībām. Īpaša uzmanība tiek pievērsta globalizācijas, institucionālo reformu un caurskatāmības ietekmei uz civilās sabiedrības drošības vidi un demokrātiskās uzraudzības mehānismiem. Izvēlēto pētniecības metožu izvēle atspoguļo tēmas starpdisciplināro raksturu un nepieciešamību analizēt gan tiesisko, gan sociāli politisko procesu kontekstu bruņota konflikta un pēckara atjaunošanas apstākļos. Vispārējo zinātnisko, specializēto tiesību, salīdzinošo un socioloģisko pieeju integrācija nodrošina analītisko dziļumu un objektivitāti.

Salīdzinošā metode tika izmantota, lai analizētu izmaiņas tiesiskajos ietvaros un politikas plānošanas dokumentos, kā arī novērtētu dažādas zinātniskās perspektīvas un praktisko pieredzi vairākās valstīs. Šī salīdzinošā analīze ļāva izstrādāt politikas ieteikumus, kas vērsti uz tiesiskā regulējuma uzlabošanu.

Sistēmiskās dokumentu analīzes metode tika izmantota, lai pārbaudītu dažādus avotus, kas tieši vai netieši regulē sabiedrisko drošību un policijas darbību, tostarp Latvijas, Latvijas un Ukrainas tiesību aktus, ārvalstu akadēmisko literatūru, statistikas datus un citus attiecīgus avotus. Šī metode ļāva veikt visaptverošu pētījuma problēmas novērtējumu, sasaistot doktrinālos uzskatus, tiesību normas un tiesībsargājošo iestāžu tendences. Tā arī veicināja izpratni par to, kā sabiedriskā drošība tiek regulēta policijas darbībā krīzes un kara stāvokļa laikā, kādi problēmu aspekti tiek izcelti literatūrā un kā statistikas dati atspoguļo sociālo realitāti, kas aplūkota šajā pētījumā.

Gramatiskā interpretācijas metode palīdzēja precizēt tiesību normu nozīmi, analizējot to sintaktisko struktūru, terminoloģiju un iekšējās attiecības. Pēc tam tika izmantota sistemātiskā interpretācijas metode, lai novērtētu tiesību normu savstarpējo atkarību un to kontekstu plašākajā tiesiskajā sistēmā.

Vēsturiskā interpretācijas metode tika piemērota, lai noteiktu sākotnējo likumdevēja nodomu aiz noteiktām tiesību normām un izsektu sociāli tiesisko attiecību attīstību, kas noveda pie nepieciešamības pēc sabiedriskās kārtības un drošības. Šī metode tika izmantota arī, lai novērtētu izmaiņas sabiedriskajā uzticībā pret policiju un valsts institūcijām krīzes situācijās un kara stāvokļa laikā, kā arī mainīgās lomas nacionālajām un vietējām varas iestādēm drošības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanā.

Teleoloģiskā interpretācijas metode tika izmantota, lai atklātu tiesību aktu pieņemšanas mērķus un novērtētu konkrētu tiesību normu nozīmi un paredzētos rezultātus.

Kopumā gan kvantitatīvo, gan kvalitatīvo pētniecības metožu izmantošana nodrošināja visaptverošu izpratni par policijas lomu un darbību kara laikā, kā arī par galvenajiem faktoriem, kas ietekmē policijas atbildību un sabiedrisko uzticību Latvijā, Lietuvā un Ukrainā.

Zinātniskā jaunrade un praktiskā nozīme. Šis pētījums piedāvā starpdisciplināru (tiesību, socioloģijas un politikas zinātņu) un salīdzinošu analīzi par policijas atbildību un pilsoņu tiesību aizsardzību kara apstākļos, koncentrējoties uz Latvijas, Lietuvas un Ukrainas pieredzi. Pētījuma rezultāti sekmē labāku izpratni par saikni starp drošības sektora reformām, policijas un pilsoniskās sabiedrības mijiedarbību un demokrātiskās kontroles saglabāšanu bruņotu konfliktu laikā. Rezultātiem ir praktiska nozīme tiesiskā regulējuma izstrādē, policijas uzraudzības mehānismu pilnveidē un sabiedrības uzticības stiprināšanā tiesībsargājošajām iestādēm ārkārtas situācijās, īpaši postpadomju valstīs ar Eiropas integrācijas ambīcijām.

Promocijas darba struktūra. Promocijas darba struktūra ir izstrādāta, ņemot vērā pētījuma objektu, mērķi un uzdevumus. Galvenās darba daļas ietver ievadu, pētījuma un metodoloģijas pārskatu, kā arī četras izklāsta nodaļas. Promocijas darba beigās tiek sniegti secinājumi, praktiskie ieteikumi un izmantotās literatūras saraksts.

1. nodaļa analizē, kā policijas iestādes, īpaši Ukrainā, ir pielāgojušas savas struktūras un vadības stratēģijas militāras agresijas apstākļos. Tiek izvērtēts, kā šīs pārmaiņas – piemēram, atbildības pārdales, krīzes reaģēšanas taktikas un sadarbība ar militārajām vienībām – ietekmē sabiedrības uzticību. Salīdzinošā analīze ar Latviju un Lietuvu piedāvā ieskatu, kā dažādas sistēmas risina līdzīgus izaicinājumus, īpašu uzmanību pievēršot juridiskajiem un ētiskajiem pienākumiem starptautisko cilvēktiesību normu ietvaros.

2. nodaļa koncentrējas uz mehānismiem, kas nodrošina policijas atbildību bruņotu konfliktu laikā. Tiek analizētas iekšējās un ārējās uzraudzības sistēmas, kā arī izvērtēti kara apstākļu izaicinājumi demokrātiskai kontrolei pār tiesībsargājošām iestādēm. Latvijā un Lietuvā ieviestie caurspīdības, juridiskās aizsardzības un pilsoniskās sabiedrības iesaistes modeļi tiek apskatīti kā potenciāli pielāgojami risinājumi Ukrainai. Tiek aplūkots arī līdzsvars starp nacionālās drošības prasībām un pilsoņu pamattiesībām.

3. nodaļa pēta, kā tiesiskās un institucionālās reformas ietekmē sabiedrības uzticību tiesībsargājošajām iestādēm. Tiek apskatītas normatīvās izmaiņas, pretkorupcijas pasākumi, digitalizācija un personāla politika Ukrainā, Latvijā un Lietuvā. Tiek ņemti vērā arī sociāli ekonomiskie faktori, piemēram, izglītības līmenis, reģionālās atšķirības un piekļuve juridiskajai palīdzībai, kā tie ietekmē sabiedrības attieksmi pret policiju, īpaši kara laikā un pēc tā.

4. nodaļa analizē sabiedrībai orientētas policijas lomu uzticības veidošanā, īpaši konflikta un pēckonflikta apstākļos. Tiek izpētītas komunikācijas stratēģijas, mediju ietekme un sadarbība ar pilsonisko sabiedrību sabiedriskā tēla veidošanā. Baltijas valstu veiksmīgie modeļi tiek salīdzināti ar Ukrainas praksēm, uzsverot caurspīdīgumu, līdzdalīgo pārvaldību un proaktīvas policijas komunikācijas nozīmi.

Secinājumi

1. Policijas vadības stratēģiju attīstība un sabiedrības uzticība. Pētījums apliecina, ka policijas iestādes Ukrainā, Latvijā un Lietuvā ir būtiski pārveidojušas savas vadības pieejas, reaģējot uz militārām krīzēm. Šīs izmaiņas – galvenokārt tehniskas un organizatoriskas – ļāvušas saglabāt policijas pamatfunkciju nepārtrauktību. Tomēr sabiedrības uzticību nevar panākt vien ar strukturālām pārmaiņām. Tai ir nepieciešama caurskatāmība, konsekventa komunikācija un reāla kalpošana sabiedrības interesēs. Efektīva vadība kara apstākļos prasa vienlaikus gan operatīvu efektivitāti, gan uzticamības nodrošināšanu iedzīvotāju acīs.

2. Strukturālās pārmaiņas Ukrainā. Ukrainas tiesībsargājošās iestādes ir piedzīvojušas ievērojamas pārstrukturēšanas, reaģējot uz drošības apdraudējumiem, tostarp decentralizētu vienību izveidi un sadarbību ar vietējām brīvprātīgo grupām. Pozitīvi rezultāti ir vērojami reģionos, kur reformas īstenotas vietējā līmenī un orientētas uz kopienām. Šīs pārmaiņas, lai arī nevienmērīgas, ir sekmējušas

sabiedrības iesaisti un uzlabojušas policijas tēlu skartajās teritorijās. Tomēr saglabājas izaicinājumi konsekvencē un ilgtspējā.

3. Reformu un cilvēktiesību standartu salīdzinošā analīze. Lai gan visas trīs valstis ir ieviesušas policijas reformas, Latvija un Lietuva tās ir īstenojušas konsekvētāk, saskaņojot ar nacionālajiem un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Tie ietver institucionālos drošības mehānismus, juridisko aizsardzību un sabiedrībai draudzīgu politiku. Savukārt Ukrainas centieni, lai arī progresējoši, bieži tiek ierobežoti kara apstākļu, reģionālo atšķirību un politiskās nestabilitātes dēļ. Nepieciešams harmonizēt reformas ar starptautiskajiem standartiem un nodrošināt civilās uzraudzības pastiprināšanu ārējās pārvaldības apstākļos.

4. Uzraudzības un kontroles mehānismi. Visās trīs valstīs ir izveidotas uzraudzības institūcijas, taču to attīstības līmenis un efektivitāte ievērojami atšķiras. Latvijā un Lietuvā darbojas neatkarīgi un nobrieduši mehānismi, kas veicina atbildību un sabiedrības uzticēšanos. Ukrainas uzraudzības sistēma, lai gan attīstās, joprojām cieš no caurskatāmības trūkuma un nepietiekamas pilsoņu iesaistes. Ir svarīgi stiprināt neatkarīgu uzraudzību, paplašināt pilsoniskās sabiedrības lomu un izveidot pieejamus sūdzību iesniegšanas kanālus.

5. Nacionālās drošības un individuālo tiesību līdzsvarošana. Pētījumā atkārtoti uzsvērts, ka pastāvīgs izaicinājums ir līdzsvara saglabāšana starp drošību un cilvēktiesībām. Konflikta situācijās ārējās pilnvaras nereti aizēno civilās brīvības. Pētījums rāda, ka pārmērīga policijas rīcība bez pienācīgiem juridiskiem mehānismiem apdraud cilvēktiesības un mazina sabiedrības uzticēšanos. Līdzsvara saglabāšana prasa nepārtrauktu tiesu uzraudzību, skaidru tiesisko regulējumu un regulāras policijas darbības novērtēšanas procedūras.

6. Sabiedrības uzticība un tiesiskā reforma. Sabiedrības uzticību kara un pēckara apstākļos ietekmē tiesību aktu skaidrība, sociāli ekonomiskā stabilitāte un reformu reģionālā īstenošana. Latvijā un Lietuvā pakāpeniskas likumdošanas reformas un uz cilvēktiesībām balstīta policijas darbība ir veicinājušas augstāku uzticības līmeni. Ukrainai ir jānodrošina, ka reformas ne tikai tiek pieņemtas, bet arī efektīvi īstenotas visos administratīvajos līmeņos, īpaši konfliktu skartajās teritorijās.

7. Mediju un sabiedriskās domas ietekme. Mediji un sabiedriskā komunikācija būtiski ietekmē policijas tēlu. Latvija un Lietuva ir izmantojušas tradicionālos un digitālos medijus, lai veidotu uzticamu, caurskatāmu policijas tēlu. Ukrainā novērojama aktīva digitālo platformu izmantošana sabiedrības iesaistei, taču nepieciešams uzlabot atsaucību uz sabiedrības atgriezenisko saiti un sūdzībām, lai nostiprinātu šo iniciatīvu uzticamību.

Pētījums pierāda, ka veiksmīga tiesībsargājošo iestāžu pielāgošanās kara apstākļiem prasa ne tikai strukturālas reformas, bet visaptverošu pieeju, kuras pamatā ir cilvēktiesības, caurspīdīgums, kopienas līdzdalība un neatkarīga uzraudzība. Latvija un Lietuva piedāvā vērtīgus piemērus par institucionālo noturību un uz tiesībām balstītu policijas darbību, no kuriem Ukraina var mācīties un pielāgot tos savam kontekstam. Ukrainas turpmākās reformu pūles – tostarp tiesību aktu harmonizācija, sabiedrības iesaiste un mediju sadarbība – ir būtiskas, lai atjaunotu sabiedrības uzticību un nodrošinātu ilgtspējīgu likuma varu pēckara sabiedrībā.

Ieteikumi

Promocijas darba rezultāti ļauj izstrādāt virkni praktisku ieteikumu, kuru mērķis ir uzlabot policijas atbildības sistēmas efektivitāti, stiprināt cilvēktiesību garantijas un pilnveidot tiesībsargājošo iestāžu darbu ārējās stāvokļa vai kara likuma apstākļos. Ieteikumi īpašu uzmanību pievērš nepieciešamajām likumdošanas izmaiņām, lai nodrošinātu lielāku caurskatāmību, cilvēktiesību aizsardzību un efektīvu policijas darbu krīzes situācijās.

UKRAINA: Policijas atbildības un cilvēktiesību aizsardzības stiprināšana

1. Izveidot neatkarīgu uzraudzības institūciju policijas darbībā.

Priekšlikums: Grozījumi Ukrainas likumā “Par Nacionālo policiju” – 18. pants

Pašreizējais 18. pants (kopsavilkumā):

“Ietver vispārējos noteikumus par policijas darbinieku tiesībām un pienākumiem gan parastos, gan ārkārtas apstākļos.”

Ierosinātā redakcija – 18. pants (jauna versija):

18. pants. Policijas darbība īpaša tiesiskā režīma laikā (grozīts)

1) Kara stāvokļa, ārkārtas stāvokļa vai cita īpaša tiesiskā režīma apstākļos policijas darbinieki rīkojas stingri saskaņā ar Ukrainas Konstitūciju, šo likumu un starptautiskajiem līgumiem, kurus ratificējusi Ukraina, kas attiecas uz cilvēktiesībām un humanitāro tiesību normām.

2) Nacionālā policija nodrošina, ka visas darbības, kuras skar civiliedzīvotājus, tiek balstītas uz likumības, nepieciešamības un proporcionālītātes principiem. Jebkāda spēka pielietošana ir pienācīgi jādokumentē, un jānodrošina piekļuve neatkarīgiem cilvēktiesību novērotājiem.

3) Ukrainas Parlamenta Cilvēktiesību komisāram (Ombudam) ir jāpiešķir tiesības veikt neplānotas vizītes policijas iestādēs un pagaidu aizturēšanas vietās īpaša tiesiskā režīma laikā.

4) Iekšlietu ministrijai ir jāizstrādā un jāievieš krīzes komunikācijas protokoli un digitālās uzraudzības sistēmas, lai nodrošinātu reāllaika pārskatu, dokumentēšanu un policijas darbību uzraudzību.

Pamatojums: Šādas uzraudzības institūcijas izveide atbilst Ukrainas apņemšanās nodrošināt caurskatāmību un atbildību tiesībsargājošo iestāžu darbā, kā tas noteikts Nacionālajā tiesībsargājošo iestāžu reformas stratēģiskajā plānā 2023.–2027. gadam.

2. Astiprināt ziņotāju aizsardzību un stimulēšanas mehānismus

Grozījumu projekts Ukrainas likumā “Par korupcijas novēršanu” – 53. Pants

53. pants (Pašreizējā redakcija – Kopsavilkums)

Pašreizējā 53. panta kopsavilkums: Noteic tiesības un aizsardzību personām, kuras ziņo par korupcijas pārkāpumiem, tostarp anonimitāti, aizsardzību pret atriebību un atbalstu izmeklēšanas laikā.

53. pants. Ziņotāju aizsardzība un veicināšanas mehānismi (grozīts)

1) Ziņotājs ir jebkura fiziska persona, kas labā ticībā ziņo par korupciju saistītu pārkāpumu vai nopietnu pārkāpumu, ko izdarījusi valsts amatpersona, tostarp tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji.

2) Ziņotājiem tiek garantētas šādas aizsardzības:

Juridiska imunitāte pret disciplināru, civiltiesisku vai kriminālatbildību par iesniegto ziņojumu;

Aizsardzība pret atlaišanu, pazemināšanu amatā, vajāšanu vai citiem atriebības veidiem;

Tiesības pieprasīt anonimitāti un konfidencialitāti, ko nodrošina Nacionālā korupcijas novēršanas aģentūra (NACP).

3) Gadījumos, kad ziņotāja sniegtā informācija noved pie nopietna pārkāpuma vai noziedzīga nodarījuma atklāšanas, ziņotājs var pretendēt uz naudas atlīdzību līdz 10 procentiem no atgūtajiem līdzekļiem vai aprēķinātajiem zaudējumiem, saskaņā ar Ministru kabineta noteikto kārtību.

4) Tiesībsargājošajām iestādēm nav tiesību uzsākt disciplinārlietas vai izmeklēšanas darbības pret ziņotājiem bez iepriekšējas pārskatīšanas un atļaujas no NACP vai Ģenerālprokuratūras.

5) NACP uzturēs valsts mēroga ziņotāju reģistru (ievērojot konfidencialitāti) un sagatavos ikgadēju ziņojumu par ziņotāju aizsardzības pasākumiem un to rezultātiem.

Pamatojums: Tādas nesenās iniciatīvas kā monetārās atlīdzības ieviešana ziņotājiem apliecina Ukrainas apņemšanos cīnīties pret korupciju un veicināt atbildību tiesībsargājošajās institūcijās.

3. Izstrādāt un īstenot krīzes komunikācijas protokolus

Priekšlikums grozījumam Ukrainas likumā “Par civilās aizsardzības nodrošināšanu” – 31. pants.

Pašreizējais 31. panta saturs (kopsavilkums): “Nosaka izpildinstitūciju un vietējo pašvaldību pienākumus civilās aizsardzības jomā ārkārtas situācijās.”

31. pants. Krīzes komunikācijas protokolu izstrāde un īstenošana (grozīts)

31. pants. Izpildvaras institūciju un pašvaldību pienākumi civilās aizsardzības jomā (grozīts)

1) Izpildvaras institūcijām un vietējām pašvaldībām jānodrošina civilās aizsardzības sistēmas koordinēšana un darbība, tostarp plānošana, profilakse, reaģēšana un atveseļošanās ārkārtas situācijās.

2) Ukrainas Nacionālā policija, sadarbojoties ar Valsts ārkārtas situāciju dienestu un Iekšlietu ministriju, izstrādā un īsteno standartizētus krīzes komunikācijas protokolus, kas piemērojami ārkārtas stāvokļa, kara stāvokļa vai plaša mēroga sabiedrības apdraudējumu gadījumā.

3) Šiem protokoliem jāparedz:

- komunikācijas atbildību sadalījums visos policijas struktūras līmeņos;
- kārtība, kādā sabiedrībai savlaicīgi tiek sniegta precīza un pārbaudīta informācija;
- digitālo platformu izmantošana, tostarp oficiālo tīmekļvietņu, sociālo tīklu un ārkārtas brīdināšanas sistēmu pielietošana, lai sniegtu informāciju reāllaikā;
- daudzvalodu pieejamība, kur tas ir nepieciešams, kā arī nodrošināta pieejamība personām ar invaliditāti.

4) Iekšlietu ministrija uzrauga šo komunikācijas protokolu ievērošanu un katru gadu iesniedz ziņojumu Ministru kabinetam un Augstākajai Radai par to īstenošanu un efektivitāti.

Pamatojums: Efektīva komunikācija ir būtiska sabiedrības uzticības un sadarbības nodrošināšanai krīzes situācijās. Skaidri definēti komunikācijas protokoli uzlabo caurspīdīgumu un mazina pārpratumu riskus.

LATVIJA: Policijas atbildības un izmeklēšanas efektivitātes stiprināšana

1. Grozījumu projekts Latvijas Republikas likumā “Par Valsts policiju” – 7. pants.

Pašreizējais 7. panta formulējums (vienkāršotā redakcijā):

“Valsts policija veic izmeklēšanas funkcijas un sadarbojas ar citām institūcijām, lai uzturētu sabiedrisko kārtību un drošību.”

Ieteikta 7. panta jaunā redakcija.

7. pants. Valsts policijas funkcijas (grozīts):

1) Valsts policija veic preventīvas, operatīvas un izmeklēšanas funkcijas, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu personas un īpašumu, kā arī novērstu un izmeklētu noziedzīgus nodarījumus.

2) Apsūdzības par policijas pārkāpumiem, tostarp pret augsta ranga amatpersonām vai par noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījuši policijas darbinieki, neatkarīgi izmeklē Iekšējās drošības birojs (IDB), kas darbojas autonomi un bez Valsts policijas vai Iekšlietu ministrijas iejaukšanās.

3) Iekšējās drošības birojam ir neierobežota piekļuve dokumentiem, pierādījumiem un personām, kas nepieciešams tā pilnvaru efektīvai īstenošanai.

4) IDB ziņo par saviem secinājumiem Ģenerālprokuratūrai un Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Pārskata kopsavilkums var tikt publiskots, izņemot informāciju, kas varētu apdraudēt notiekošu izmeklēšanu vai personas datu aizsardzību.

Pamatojums: IDB loma policijas pārkāpumu izmeklēšanā ir atzīta par būtisku Latvijas tiesībsaizsardzības iestāžu atbildības nodrošināšanā.

2. Novērst interešu konfliktus iekšējās izmeklēšanās.

Grozījumu projekts Latvijas Republikas likumā “Par Valsts policiju” – 8. pants.

Pašreizējais 8. panta saturs (kopsavilkums):

“Apraksta iekšējās disciplinārās un izmeklēšanas procedūras policijas struktūrā.”

Ierosināts 8. panta jaunais formulējums (grozīts).

8. pants. Iekšējās izmeklēšanas un disciplinārlietu kārtība (grozīts):

1) Iekšējās izmeklēšanas par policijas pārkāpumiem tiek veiktas, ievērojot likumību, objektivitāti un pārredzamību.

2) Policijas darbiniekam nav atļauts piedalīties izmeklēšanā, ja tā skar kolēģi no tā paša struktūrvienības, priekšnieku vai padoto, ja pastāv neobjektivitātes, aizspriedumu vai interešu konflikta risks.

3) Visos smagu pārkāpumu gadījumos izmeklēšana tiek nodota Iekšējās drošības birojam, kas darbojas neatkarīgi no policijas hierarhiskās struktūras.

4) Interesu konflikta identificēšanas un izmeklēšanas nodošanas kārtību un kritērijus nosaka Ministru kabinets.

Pamatojums: Neatkarīgas izmeklēšanas ir būtiskas sabiedrības uzticības stiprināšanai tiesībsargājošās iestādēm un objektivitātes nodrošināšanai sūdzību izskatīšanā.

3. pants. Policijas darbinieku apmācību un profesionālās pilnveides standartizācija (grozījums)

Priekšlikums grozīt “Latvijas Republikas Valsts policijas likuma” 6. pantu.

Ierosinātais jaunais 6. panta formulējums (grozīts):

1) Veicot savus pienākumus, Valsts policijas amatpersonas ievēro un aizsargā indivīdu tiesības un brīvības, uztur sabiedrisko kārtību, novērš un izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kā arī sniedz palīdzību ārkārtas situācijās saskaņā ar likumu.

2) Valsts policija nodrošina, ka visi amatpersonas – neatkarīgi no amata vai pienākumu veida – regulāri apmeklē standartizētas un obligātas apmācību programmas. Šīs programmas ietver, bet neaprobežojas ar:

- cilvēktiesību pamatiem un to aizsardzību atbilstoši nacionālajiem un starptautiskajiem tiesību aktiem;
- ētikas standartiem policijas darbā un atbildības mehānismiem;
- krīžu vadību, tostarp saziņu, konfliktsituāciju deeskalāciju un spēka pielietošanas protokolus augsta riska situācijās.

3) Iekšlietu ministrija apstiprina un uzrauga šo apmācību programmu ieviešanu, kā arī ik gadu publicē pārskatus par apmācību dalībniekiem un rezultātiem.

Pamatojums: Regulāras un visaptverošas apmācības nodrošina, ka amatpersonas ir sagatavotas risināt sarežģītas situācijas, vienlaikus ievērojot cilvēktiesības un ētikas principus.

LIETUVA: Policijas atbildības un cilvēktiesību aizsardzības stiprināšana

1. Stiprināt sabiedrības uzraudzību par policijas darbību.

Likumprojekts par grozījumiem Lietuvas Republikas Policijas likuma 6. pantā.

Pašreizējais 6. pants (kopsavilkums):

“Nosaka policijas funkcijas: sabiedriskās kārtības nodrošināšana, noziedzības novēršana, palīdzība iedzīvotājiem u.c.”

Ierosināta jauna 6. panta redakcija.

6. pants. Policijas funkcijas (grozīts):

1) Policija nodrošina sabiedrisko kārtību un drošību, aizsargā personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, novērš un izmeklē noziedzīgus nodarījumus un administratīvos pārkāpumus, kā arī sniedz palīdzību personām likumā noteiktajos gadījumos.

2) Ārkārtējās situācijas vai kara stāvokļa laikā policija rīkojas, ievērojot likumību, nepieciešamību, samērīgumu un pamattiesību ievērošanas principus. Visas policijas darbības ir jādokumentē, un ir jānodrošina piekļuve neatkarīgiem uzraudzības mehānismiem.

3) Policijas departaments sadarbībā ar Seima ombudu biroju un Sabiedrisko uzraudzības komisiju regulāri sniedz pārskatus par policijas darbības likumību ārkārtas tiesiskā režīma laikā.

4) Iekšlietu ministrija izstrādā pamatnostādnes krīzes komunikācijai un apmācību programmām, kuru mērķis ir uzlabot cilvēktiesību aizsardzību un policijas atbildību ārkārtas apstākļos.

Pamatojums: Sabiedriskā uzraudzība ir demokrātiskas policijas pamatprincips, kas nodrošina, ka tiesībsargājošās iestādes paliek atbildīgas sabiedrībai, kurai tās kalpo.

2. Ieviest digitālos rīkus pārskatāmības nodrošināšanai

Grozījumu projekts Lietuvas Republikas Policijas likumā – 14. pants.

Pašreizējais 14. panta saturs (īsumā):

“Apraksta policijas darbinieku pienākumus, mijiedarbojoties ar personām, tostarp spēka pielietošanas gadījumos, identitātes pārbaudi un pienācīgu uzvedību”.

Ierosinātais - grozītais 14. panta formulējums (jaunā redakcija).

14. pants. Policijas darbinieku un sabiedrības savstarpējā mijiedarbība (grozīts):

1) Policijas darbinieki, pildot savus pienākumus, rīkojas saskaņā ar likumību, proporcionālītāti, cieņu pret cilvēka cieņu un caurskatāmības principiem.

2) Visās mijiedarbībās ar sabiedrības locekļiem – pārbaudēs, apturēšanas gadījumos, aizturēšanās vai spēka pielietošanā – policijas darbiniekiem jābūt aprīkoti ar ķermenim piestiprinātām kamerām vai līdzvērtīgiem digitālās ierakstīšanas rīkiem, lai nodrošinātu notikumu objektīvu dokumentēšanu.

3) No šīm ierīcēm iegūtie dati tiek uzglabāti, apstrādāti un pieejami saskaņā ar Fizisko personu datu aizsardzības likumu, un tos var izmantot kā pierādījumus administratīvās vai kriminālprocesuālās lietās, kā arī policijas darbinieku rīcības izvērtēšanā.

4) Iekšlietu ministrijas pārraudzībā esošā Policijas pārvalde nosaka tehniskās prasības, darbības procedūras, datu glabāšanas termiņus un piekļuves noteikumus saistībā ar šādu ierakstīšanas iekārtu izmantošanu.

5) Gadījumos, kad ķermenim piestiprināto kameru izmantošana nav iespējama tehnisku vai drošības apsvērumu dēļ, policijas darbiniekam nekavējoties pēc incidenta jāiesniedz rakstisks paskaidrojums.

Pamatojums: Digitālo rīku izmantošana veicina caurskatāmību, nodrošina objektīvus pierādījumus strīdu gadījumos un stiprina atbildību tiesībsargājošajās iestādēs.

3. Stiprināt cilvēktiesību aizsardzības tiesisko regulējumu

Likumprojekta grozījums Lietuvas Republikas likumā “Par policiju” – 6. Pants.

Pašreizējais 6. panta saturs (kopsavilkums):

“Nosaka vispārējās policijas darbības funkcijas un principus.”

Ierosināts jauns 6. panta formulējums (grozīts).

6. pants. Policijas darbības principi un cilvēktiesību ievērošana (grozīts):

1) Policijas darbība tiek veikta saskaņā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju, likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, kā arī Lietuvas ratificētajiem starptautiskajiem līgumiem.

2) Policijai visos apstākļos ir jāievēro un jāaizsargā cilvēktiesības un pamatbrīvības, kā tas noteikts Eiropas Cilvēktiesību konvencijā, Eiropas Savienības Pamattiesību hartā, Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un citos saistošos starptautiskajos dokumentos.

3) Ārkārtas stāvokļa vai kara stāvokļa laikā policijas rīcībai jāatbilst likumības, nepieciešamības un samērīguma principiem, un tiesību ierobežojumi pieļaujami tikai tiktāl, cik tas ir stingri nepieciešams atbilstoši starptautisko tiesību normās noteiktajiem atkāpšanās mehānismiem.

4) Policijas departamentam ir jānodrošina, ka policijas darbinieki regulāri apgūst apmācības par starptautiskajām cilvēktiesību saistībām, kā arī jāizstrādā iekšējās vadlīnijas, kas nodrošina šo saistību ievērošanu ārkārtas tiesiskā režīma laikā.

Pamatojums: Valsts likumdošanas saskaņošana ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem nostiprina apņemšanos aizsargāt personu tiesības un brīvības arī izņēmuma apstākļos.

Šie ieteikumi, kā arī konkrētie ierosinātie likumdošanas grozījumi Ukrainai, Latvijai un Lietuvai ir vērsti uz policijas atbildības stiprināšanu, cilvēktiesību aizsardzību un tiesībsargājošo iestāžu darba uzlabošanu ārkārtas stāvokļa vai kara stāvokļa apstākļos. Šo izmaiņu ieviešana veicinās sabiedrības uzticēšanos, nodrošinās efektīvāku policijas darbu un saskaņos nacionālo praksi ar starptautiskajiem standartiem, jo īpaši kara un krīžu pārvaldības kontekstā.